

SHIRINMIYA VA UNING SHIFOBAXSHLIK XUSUSIYATI

Xasanova Barfena Akmal qizi

Samarqand Davlat Tibbiyot universiteti

Tibbiy Profilaktika fakulteti

4-kurs talabasi

Umbarova Sabina To'liqin qizi

Samarqand Davlat Tibbiyot universiteti

Tibbiy Profilaktika fakulteti

4-kurs talabasi

Saydaliyeva Mohira Zayniddin qizi

Samarqand Davlat Tibbiyot universiteti

Tibbiy Profilaktika fakulteti

4-kurs talabasi

Annotatsiya: *Jadal sur'atlar bilan rivojlanayotgan davrda inson va uning salomatligi eng birinchi o'rinda turadi. Bu borada tabiiy o'simliklardan tayyorlangan dori darmonlarning o'rni kattadir. Hududimizda mavjud dorivor o'simliklar va ulardan foydalanish bizning bu sohadagi yutug'imiz hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *Shirinmiya, glitsirrizin kislotasi, glitsirrizin kislotasining monoammoniy tuzi, bronxial astma, ekzema, dermatit.*

Yer yuzida aholi sonining ortib borishi bilan birgalikda uning resurslarga bo'lgan talabi ham oshib bormoqda. Keyingi yillarda insoniyat o'z ehtiyojlarini qondirish maqsadida tinimsiz tabiat resurslaridan foydalanishi oqibatida yer yuzasida sodir bo'layotgan o'zgarishlar, tabiat qonunlarining buzilishlari kuzatilmoqda. Buning oqibatida insoniyatning o'zi zarar ko'rmoqda. Vujudga kelayotgan kasalliklarni davolash, ularning oldini olishda tabiiy vositalardan foydalanish hozirgi davrning dolzarb muammosiga aylanmoqda. Bu borada Xorazm vohasi iqlim-sharotida o'sib rivojlanishga moslashgan Shirinmiya o'simligi katta ahamiyat kasb etadi.

Shirinmiya dorivor o'simlik sifatida juda qadim zamonlardan ma'lum. Xitoy xalq tabobatida bu o'simlik eramizdan 3000 yil avval turli xil xastaliklarni davolashda qo'llanilgan. Shuningdek, shirinmiya o'simligining shifobaxsh xususiyatlari borasida hind va tibet tabobatida ham ma'lumotlar uchraydi. O'rta asrlarning mashhur olim va tabibi buyuk bobokalonimiz Abu Ali ibn Sino ham o'zining davolash amaliyotida shirinmiya yer ostki qismlaridan juda keng miqiyosda foydalangan. Jumladan, oshqozon ichak yaralarini, o'pka va nafas yo'llari kasalliklarini davolashda shuningdek, peshob haydovchi dorivor vosita sifatida ishlatilgan. Shirinmiya (*Glycyrrhiza glabra-L.*) - dukkardoshlar (*Fabaceae*) oilasiga mansub ko'p yillik o't o'simlik. Poyasi tik, bo'yi 50 - 20 sm, shoxlangan, ba'zan shoxlanmagan, tuklar bilan qoplangan. Ildizi o'q ildiz, shoxlangan, 5 - 6 m chuqurlikkacha

boradi. Barglari toq patsimon, 8 - 20 sm. Gullari qiyshiq (zigomorf), ikki jinsli. Mevasi 3 - 7 urugʻli dukkak. Urugʻi qattiq, mayda, silliq, mosh rang. Aprelning oxiridan iyungacha gullaydi. Avgustda pishadi.

Tibbiyotda Shirinmiyaning ildizi va ildiz poyasidan tayyorlangan dorilar bilan yalligʻlanish, allergiya, zaharlanish, belangi, boʻgʻma, sil, chi pʻqon, ekzema va boshqalar kasalliklar davolanadi. Uning ildizi tarkibida gormonal faol glitsirrizin, saxaroza, fruktoza, glyukoza, oshlovchi moddalar, 30 ga yaqin flavonoidlar va boshqalar bor. Shuningdek, oziq-ovqat, kimyo va kon metallurgiyasi sanoatida ham ishlatiladi. Shirinmiyaning poyasi tarkibida koʻp miqdorda oqsil, yogʻ, qand, vitamin C va boshqalar borligidan qimmatbaho yemxashak hisoblanadi. Undan yaxshi pichan va silos tayyorlanadi. Bu oʻsimlik ikki oiliga: ildizi shirin maza beruvchilar (lakrichnik va xaqiqiy shirinmiya) va ildizi tarkibida shirin maza boʻlmagan. "Glycyrrhiza glabra" ildizi oʻz tarkibida 8% dan 22% gacha glitsirrizin moddasini tutishi bilan birga uning tarkibida 4% gacha flavonoidlar, 15 % gacha glyukoza, 11% gacha saxaroza, 34% gacha kraxmal, 24% gacha kletchatka, 2% gacha steroid va 5% gacha yogʻ ham bor. Shirinmiya turidagi oʻsimliklar yer osti qismidagi ildiz va ildizchalari triterpen glikozidlarni yigʻadi. Asosiy glikozidlardan biri glitsirrizin kislotasi hisoblanadi. Shirinmiya ildizi mahsulotlari xalq tabobatida dori vositasi sifatida foydalanib kelingan. Uning ildizi tarkibida 15 dan ortiq kimyoviy moddalar (glitsirrizin kislotasi - 3.6 - 11.8%, glyukoza - 0.6 - 15.2%, saxaroza - 0.3 - 11.0%, kletchatka - 9.7 - 28.2%, askarbin kislotasi 11.0 - 31.2 mg% va boshqalar) mavjud. Hozirgi davrda shirinmiya oʻsimligini kimyo - formatsevtik izlanishlarning rivojlanishi tufayli undan meditsinada foydalaniladigan yangi dorivor preparatlar tayyorlanmoqda. Shirinmiyadan oshqozon yaralarini davolashda foydalaniladi. U jigar kasalliklarida, oʻt pufagi va taloq siydik haydovchi sifatida, zaharlanishda goʻsht va qoʻziqorindan, ilon chaqqanda zaharlanishga qarshi vosita sifatida qoʻllaniladi. Shirinmiya ildizi organizmni yoshartiruvchi jenshendan keyin ikkinchi dori modda hisoblanadi va qariyalarga koʻproq tavsiya qilinadi. Shirinmiya ildizi pivo ichimligini tayyorlashda, konditer mahsulotlari ishlab chiqishda, kulinariyada va boshqa texnik maqsadlarda ishlatiladi. Oʻrta asrning sharq tibbiyotida shirinmiya ildizi ekstrakti bilan davolash sanʼati Ibn Sino tomonidan umumlashtirilgan, uning siqib olingan sharbati va ildizi tirnoqxoʻrlikda bogʻlanadi. Uning surtmasi olovdan kuyganda bogʻlanadi, siqib olingan sharbat bilan esa yaralar yuviladi. Shirinmiyada OITS ga, rak kasalliklari va boshqalarda retroviruslarga katalitik tasʼir etuvchi, bir qator ferment sistemalariga taʼsir etuvchi birikmalar borligi aniqlangan. Shirinmiya oʻpka yoʻllarini yumshatadi va uni tozalaydi, u oʻpka va tomoqqa foydali va tovushni tiniqlashtiradi. Maʼlumki bugungi kunda oʻsimliklardan ajratib olinayotgan tabiiy birikmalarga talab oshib bormoqda. Sababi tabiiy birikmalardan asosan dori vositasi sifatida foydalaniladi. Tabiiy birikmalardan ajratib olingan moddalardan tayyorlangan dori vositalari oʻzining kam zaharliligi, tirik organizmga mos kelishi va oʻziga xos faolligi bilan sintetik usulda olingan dori vositalaridan ajralib turadi. Biologik faolligi yuqori boʻlgan tabiiy birikmalarni oʻrganish koʻpgina qiziqishlar paydo boʻlishiga olib keladi.

Oxirgi 30 yil ichida muhokama qilib kelinayotgan biologik faol moddalar guruhiga Shirinmiya ildizining asosiy va qimmatli komponenti bo'lgan Glitsirrizin kislotasi (GK) ham kiradi. Shirinmiya ildizi qadimdan xalq tabobatida katta ahamiyatga ega bo'lib, yallig'lanish, oshqozon kasalliklari, yo'tal, teri kasalliklari kabi patologik jarayonlarni davolashda ishlatilib kelingan.

Xulosa qilib shuni aytish mukunki, o'simlikdan olingan dori vositalari siydik haydash, og'riq qoldiruvchi, yaralarni tez bitkazuvchi, allergiyaga qarshi, tinchlantiruvchi, o'pka yo'llari kasalliklari va boshqa a'zolarining kasalliklarini oldini olishda ishlatilgan. Qizilmiya o'simligining o'zi vitamin, tabiiy bo'yoq va oshlovchi moddalariga boy o'simlik sifatida ham ma'lumdir. Kundan kunga uning ishlatilish sohasi kengayib bormoqda. Hozirgi kunda esa ildiz va uning ekstraktidan faqatgina tibbiyotda qo'llanilib qolmay, balki xalq xo'jaligining 20 dan ortiq tarmoqlarida unga bo'lgan ehtiyoj namoyon bo'lmoqda. Bunga asosiy sabab, ildiz kimyoviy tarkibining xilma-xilligidir va tayyorlangan dori vositalari o'zining kam zaharliligi, tirik organizmga mos kelishi va o'ziga xos faolligi bilan sintetik usulda olingan dori vositalaridan ajralib turadi. Faqatgina keyingi vaqtlarda sodir bo'layotgan tabiat qununlarining o'zgarishi oqibatida Shirinmiya singari dorivor o'simliklarning tarqalish arealining qisqarishiga va o'z navbatida ularga bo'lgan talabning oshishiga olib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ashermetov O.A., Badalov M.M. Shirinmiya yetishtirish bo'yicha qo'llanma. - Ò.: 1995.
2. Ashermetov O.A., Qarshiboev X.K. Reproaktivnaya biologiya solodki ibrazdel'nolodochnika.- Ò.: Fan. 1995.
3. Xolmatov H.X., Ahmedov O'. A. Farmakognoziya. T.: 1995.